

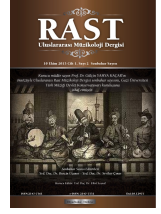

RAST MÜZİKOLOJİ DERGİSİ

Uluslararası Müzikoloji Dergisi

www.rastmd.com

<http://dx.doi.org/10.12975/rastmd.2013.01.02.00018>

OSMANLI DEVLETİNDE MÜZİK EĞİTİMİ VEREN ÖNEMLİ KURUMLAR¹

Hikmet Toker²

Erhan Özden³

ÖZET

Tarih sahnesinde yaklaşık altı asır boyunca varlığını sürdüren Osmanlı Devletinin, bu kadar uzun süre hayatta kalmasının en önemli nedenlerinden biri kurmuş olduğu kendine özgü eğitim sistemidir. Hayat boyu eğitim prensibine dayanan bu sistemin en önemli unsurlarından biri de müzik eğitimidir. Osmanlı devletinde müzik eğitim ülke çapına yayılmış çeşitli kurumlar tarafından verilmiştir. Çalışmamız bu kurumların en önemlilerinden olan Enderûn-ı Hümâyûn, Mehterhâne-yi Hümâyûn, Musika-iHümâyûn, Mevlevîhânelerve Tanzimat sonrası açılan müzik okullarında verilen derslerin içerikleri ve uygulanan öğretim metotları hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca çalışmamız bu kurumların çoğunda uygulanan ve Türk mûsikîsin en eski eğitim sistemi olan meşk sistemi hakkında bilgiler vermektedir. Son olarak Osmanlı'da kullanılan müzik eğitimi metotlarının günümüz müzik eğitimine uygulanabilirliği konusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Türk Müziği, Meşk, Mûsikî Eğitimi

IMPORTANT INSTUTIONS THAT ONCE GAVE MUSIC EDUCATION IN THE OTTOMAN STATE

ABSTRACT

The Ottoman Empire is renowned for its establishment of a unique education system. Music was integral to this system that was based on a life-long education principle. The Ottoman State promoted its education through various institutions spread throughout the country.

Our study offers information regarding the contents of the courses and education methods that were taught in the Enderûn-i Hümâyûn Mehterhâne-yi

¹ Bu çalışma 2010 yılında IX. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumunda "Osmanlı'da Müzik Eğitimi" adlı tebliğ olarak sunulmuştur. Elde ettiğimiz yeni kaynaklarla geliştirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

² Dr. Hikmet Toker, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul- Türkiye, hikmet_toker@hotmail.com.

³ Dr. Erhan Özden, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Erzurum -Türkiye
erhan_ozden25@hotmail.com

Hümâyûn, Musika-yı Hümâyûn, Mevlevihane and music schools that were established after the Decree of Reorganization (Tanzimat). These were the important institutions that once offered music education in the Ottoman State.

Our research also includes information about the Meşk system, which is the oldest method of Turkish music education. Lastly evaluations were made in our study about the applicability of the Ottoman period music education system to the modern education system.

Keywords: Ottoman Empire, Turkish Music, Meşk, Music Education.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu tarih boyunca sanatın tüm dallarıyla ilgilenmiş ve bu alanlarda oluşturduğu akımlarla, gerek doğudaki gerekse batıdaki pek çok medeniyeti etkilemeyi başarmıştır. Doğu ve batı arasında bir köprü olması her iki kültürün etkileşiminde rol oynamasını sağlamıştır. Kökeni Orta Asya'ya kadar uzanan müzik kültürü ise bu etkileşimlerde hem besleyici bir kaynak hem de kendini zenginleştiren bir unsur olmuştur. Anadolu'nun fethiyle beraber başlayan sosyal hayattaki yerleşik düzenin, Türkleri eskisinden daha zengin bir sanat ve kültür hayatının içine çektiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından sonra ise bu kültür-sanat hayatı adeta bir kimlik kazanmıştır. Bu yeni kimlik dünya sanat literatürüne "Osmanlı Sanatı" ifadesini kazandırmıştır. Bu durum doğal olarak Osmanlı Sanatının ana unsurlarından olan müziknin de Osmanlı müzikisi olarak anılmasını sağlamıştır.

İmparatorluk sınırlarında yaşayan her milletten insanı etkilemeyi başaran müzik anlayışı, Osmanlı devleti yönetimi altında yaşayan her milletten birçok bestekâr ve müzik adamının da yetişmesini sağlamıştır. Batıda Doğu Roma, güneyde Arap Yarımadası ve anavatan Orta Asya'dan gelen müzikal etkilenmeler, icrâ edilen melodileri ve makamsal yapıyı da oldukça zenginleştirmiştir. Bu zenginlik doğal olarak bir eğitim anlayışını da beraberinde getirmiş, makamsal yapı, usûl anlayışı, hânende eğitimi, sâzende eğitimi, güfte-vezin gibi konular bu eğitimin temelini oluşturmuştur.

Eğitim anlayışı zamanla daha geniş bir perspektif çizerek her kesime hitap etmeye başlamıştır. Özellikle saray ve çevresinin verdiği destek müzik eğitimini kurumsal düzeye taşıyarak birçok eğitim kurumunun açılmasını sağlamıştır. Bunlar arasında; askeri müzik icrâ ve eğitiminin yapıldığı Mehterhâneler, halka müzik eğitimveren mevlevîhâneler, devlet yöneticilerini ve saray personelinin eğitmek için kurulmuş olan Enderûn mektebi , mûsikî esnaf loncaları, pek çok özel meşkhâne ve tanzimat'tan sonra açılmaya başlayan müzik okulları bulunmaktadır. Eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla beraber müzik eğitiminin Anadolu'ya da yayıldığı görülmektedir. İstanbul'un dışındaki pek çok şehirde açılan mevlevîhâneler bu görevi bir nebze olsun üstlenmişlerdir.

Sınırlar ve Metodoloji

Çalışmamızda, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan tarih sahnesinden çekildiği zamana kadar geçen süreçte, bünyesinde müzik eğitimi verilen önemli kurumlar ve bu eğitimin mahiyeti hakkında bilgiler verilmektedir. Yüzlerce yıllık bir süreci kapsayan Osmanlı devleti tarihi boyunca birçok kurumda müzik eğitimi verilmiş olması

mümkündür. Ancak çalışmamız Osmanlı kültür ve sanat hayatında önemli etkileri bulunan kurumlarda verilen müzik eğitimi hakkında bilgiler vermektedir.

Çalışmamızda mümkün olduğu ölçüde birinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu sebeple Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tarama yapılarak konumuzla ilgili belgeler çalışmamıza dahil edilmiştir. Ayrıca yapılan literatür taramasıyla müzik tarihi ve Osmanlı tarihi kaynaklarında bulunan çalışmamızla alakalı bilgiler tespit edilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında Osmanlı devletinde müzik eğitimi veren önemli kurumlar ve bu eğitimin niteliği başlıklar halinde ele alınmıştır.

ENDERÛN'DA MÜZİK EĞİTİMİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun üst düzey devlet görevlileri, sanatkârlar ve bilim adamlarının yetiştiği Enderûn mektebinin teşkilatlanma süreci II. Murat(1421-1451) devrinde başlamıştır. Sarayda bulunan en mühim teşkilat olması sebebi ile Enderûnlulara saraylı denildiği halde herhangi bir saray mensubuna Enderûnlu denilmezdi. (Baykal, 1953). Öğrencilerin çağın en ileri eğitim teknikleri ile bilimin her alanında gelişmeleri sağlanırdı. Verilen dersler arasında mûsikînin yanısıra Hukuk, Tarih, Matematik, Aritmetik, Geometri, Mimari, Arapça, Farsça, Türkçe ve İslami Bilimler bulunmaktaydı. (Miller, 1941). Cem Behar Osmanlı sarayındaki mûsikî ve çalgı derslerinin 16. y.y'ın ortalarından itibaren verilmeye başlandığını belirtmektedir (Behar, 2010). Ancak başka bir kaynakta Sultan II. Murad Han (1421-1451) devrinde Bursa ve Edirne saraylarında da değerli mûsikî bilginlerinin yetiştiği ifade edilmektedir. (Uzunçarşılı, 1977). İstanbul'un fethinden sonra yönetim merkezi Topkapı Sarayı olmuş ve mûsikî çalışmaları burada devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet Hân(1451- 1481) ile başlayan gelişme sürecinden Enderûn mektebi de nasibini almış ve ilim tahsili parlak bir sürece girmiştir. (Akkutay, 1984)

Enderûn öğrencileri kabiliyetleri doğrultusunda farklı sınıflara ayrılmış, her sınıf öğrencilerin ikamet ettikleri odaların adı ile anılmıştır. Bu odalar şunlardır: 1- Büyük Oda, 2- Küçük Oda, 3-Doğancılar Koğuşu, 4-Seferli koğuşu, 5-Kiler Odası, 6-Hazine Odası, 7-Has Oda.(Akdeniz, 2003).

Müzik Eğitiminin verildiği oda Seferli odası idi. Bu oda kurulana (1635) kadar dersler büyük ve küçük odalarda yapılmakta idi (Akkutay, s. 90). Bu odanın mensupları saraya alınan devşirme çocukların müziğe kabiliyetli olanlarından seçilirdi. Dersler hazine ve has odalı mûsikîşinas Enderûnlular tarafından verildiği gibi saray dışından tutulan maaşlı öğretmenler de bulunmaktaydı (İstanbul'daki en usta hânende ve sâzendeler arasından seçilirlerdi). Bu öğretmenler, maaş karşılığında çalıştırılır, ücretleri makbuz karşılığında ödenirdi. Tanbur hocası Yehudi'ye bir aylık vazifesi karşılığında yapılan bin iki yüz akçelik ödemeyi gösteren aşağıdaki makbuz buna örnek olarak gösterilebilir:

Becihet-i

Vazife-i Tanbûrî Yehûdî an-muallimân-ı Enderûn-ı Hümâyûn berây-ı şehri Za. sene 1094 in kadar meblağ an-Hazine-i Âmiri dâde-fermûde ez-ân sebeb an-cânib-i Muhasebe-i Evvel tezkire-i Hazine-nüvişte ber-mûceb-i arzuhâl-i hod ve bâ-fermân-ı âli.

Yalnız bin iki yüz akçedir.

Tahriren fî 29 Za. Sene 1094 [19 Kasım 1683] (BOA, 1012).⁴

Dışarıdan tutulan hocalar sürekli sarayda ikamet etmezler sadece derslerinin olduğu günlerde gelirlerdi. Derslere meşkhâne adı verilen odadahaftanın belirli günlerinde saat dokuz civarında başlanırdı. Öğlene kadar Türk Müziği(Sâzendegân-ı Hâssa) öğlenden akşam saatlerine kadar, rakkaslar ve mukallitler (dansçılar ve soytarılar), akşam vakitlerinde ise mehter takımı eğitim görürdü. Meşkhânenin fiziki yapısı müzik eğitiminin gerektirdiği şekilde düzenlenmişti. (Miller, 1941). Uzun yıllar sarayda hizmet etmiş olan Leh asıllı Ali Ufkî Bey (Albert Bobowsky) dersin işleniş şeklini şu şekilde anlatmaktadır:

“Mûsikî içoğlanları odalarından çıkarlar ve üstatlarının karşısında yerlerini alırlar. Sonra da kimi zaman sırayla kimi zaman hep birden tek sesli müziklerini çalışırlar.”(Berktaş, 2002).

Tarihi vesikalar incelendiğinde Enderûn’da enstrüman, ses eğitimi ve dans derslerinin birlikte verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Daha önce İsmail Hakkı Uzunçarşılıtarafından da yayınlanmış olan 1090 (1679) ve 1094 (1683) tarihli bazı arşiv vesikalarında şu hocaların enderûnda hizmet ettikleri görülmektedir: Tanbur Muallimi Yahudi, Tanbur Muallimi Haiko Yahudi (BOA, 13-1002), Keman Hocası Hasan Çelebi (BOA, 13-1328), Hânende Sehurizade Mustafa Çelebi (BOA, 13-1331), Çöğürçü Ama Ahmet Çelebi (BOA, 13-1332), Musikârî İbrâhim Çelebi (BOA, 13-1333), Tanbur Muallimi Angeli (BOA, 7-692), Tanbur Muallimi Halifer Yahudi (BOA, 8-794), Mûsikî Muallimi İbrahim.(BOA, 11-1084).

MEHTERHÂNE’DE MÜZİK EĞİTİMİ

Savaşlardaki psikolojik etkisinden dolayı, her ulus, askerî bir müzik disiplinine sahip olmak istemiştir. Tarihte birçok örneği görülen bu müzik türünün en önemli örneklerinden biri de Mehter’dir. Tarihi orta Asya’daki Türk boylarına kadar uzanmasına karşın teşkilatlanma süreci Osman Gazi ile beraber başlamıştır. Selçuklu Sultanı Alâeddîn’in Osman Gazi’ye İstiklâl alâmetiolarak gönderdiği tabl, alem, tuğ ve nakkaare den oluşan takım Osmanlı’daki ilk mehter takımı olarak nitelendirilebilir.(Türkmen, 2007). Mehter teşkilatının gelişmesi Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamıştır. Bu dönemde Demirkapı’da Nevbethâne kurulmuş ayrıca Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş, Rumeli Hisarı, Yeniköy, Beykoz, Anadoluhisarı, Üsküdar ve Yedikule’de günde üç defa nevbet vurulmuştur (Özcan, 1993). Bu şekilde mehtersadece savaş durumlarında icrâ-yı sanat yapmakla kalmayıp, aynı zamanda halka devamlı olarak bir nevi konser vermiştir.

Mehterlerin bulunduğu binalara mehterhâne denilmekteydi. Mehterhâneler, içinde meşkhane, koğuş, yemekhane gibi birçok binayı barındıran büyük kışlalardan oluşmaktaydı. Müzik eğitimi de yine bu kışlalarda bulunan meşkhânelerdeverilmekte idi. Mehter müziği icrâcıları, görevliler ve öğrenciler bu kışlalarda barınırlardı. Mehterler üstlendikleri göreve göre Nefirzenler bölümü, Alemdârlar bölümü, Zurnazenler bölümü gibi isimlerle anılan bölüklerde hizmet ederlerdi. Bu bölüklerden

⁴ Tanbur muallimi Yehudi’nin [hicrî]1094 yılı Zilkâde ayında aldığı maaşı gösteren bu makbuz çok fazla sayıda “terkîb” içerdiğinden sadeleştirilmemiştir.

biri de öğrenciler bölümü idi. Fatih dönemine ait Tabl-ı alem mehterinin isim listesini veren bir belgede öğrenciler bölümü elli iki kişi olarak gösterilmiş ve isimleri verilmiştir. (BOA, 9623).

Mehterhânelerde görev yapacak sâzendeler Enderûnda yetiştirilmekteydi. Haydar Sanal mehterhânelere ne şekilde eleman temin edildiğini şöyle açıklamıştır:

Enderûnda büyük ve küçük çıkmalarda yer açılınca Galata Sarayı'nın İbrahim Paşa Sarayının ve Edirne Sarayı'nın acemi oğlanları arasından seçilmiş olanlar Enderûna alınarak mûsikî eğitimine tâbi tutulurdu. Bunlara şakirdân denilirdi. Acemi oğlanlar büyük ve küçük odalara alınıyorlar ve bu odalardaki eğitimleri sonunda terfi ederek liyâkatlerine göre diğer odalara naklolunuyorlardı. (Sanal, 1964)

Öğrencilerin eğitimlerine usûlle başlanırdı. Daha sonra çeşitli bölüklere ayrılırlar ve eğitimleri bu bölüklerin gerektirdiği şekilde uygulanırdı. Bu bölükler şöyledir: Zurna, boru, nakkare, zil, davul ve kös bölükleri. (Tezbaşarı, 1975). Ali Ufki Topkapı Sarayı'nda bulunan Mehterân'ın talimini şu şekilde anlatmaktadır;

"Akşam üstü odaya savaş veya sefer mûsikîsi (mehterhâne) hocaları gelir; onlar da derslerini verirler; çalgıları trompet, fîfre, davul ve zil türlerinden oluşur ve sadece olağan üstü rahatsız edici bir ses çıkarmaya yarar. (Berktay, 2002).

Ritim unsuru çok önemli olduğundan öğrencilere önce mehter düdüğü ile ritim ve senkron çalışmaları yaptırılır, sonra kabiliyetleri doğrultusunda diğer enstrüman bölüklerine kaydırılırlardı. Örneğin Fırat Boztaş 1566 yılına ait Mehterân- Alem-i Mevâcip defterinde zurnacılar bölümünde sekiz zurna öğrencisinin ismini tespit etmiştir. Aynı çalışmada yazar öğrencilerin bir ila dokuz akçe arasında ücret aldığını belirtmektedir. (Boztaş, 2009).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 1184 numaralı Halis Efe'ye ait mecmuada (Usûlât-ı Mehterân-ı Alem) uygulanan usûl ve formlar şu şekilde verilmektedir.

Usûller: Çenber, Küçük ve Büyük Hafif, Sâkil, Devr-i Hindî, Sofyan, Semâî, Çeng-i Harbi.

Formlar: Türkü, Şarkı, Nakış, Murabbâ (Çalışkan, 2001).

Mehterhânenin müzik eğitiminden mehterbaşı sorumlu idi. Öğrencilerin yetiştirilmesinden repertuar seçimine kadar birçok konuda kararı o vermekte idi. Yani bir nevi orkestra şefi idi. (Kanca, 2010). Ayrıca her bölümün eğitiminden o bölümün başında bulunan nefer, mehter başına karşı sorumluydu. Bu bize göstermektedir ki Mehterde de tıpkı Enderûn'da olduğu gibi branş eğitimi ön plandaydı. Bu eğitimle birlikte toplu olarak yapılan icrâlarda da öğrencilerin eşlik kabiliyetleri gelişmekteydi.

Haydar Sanal, öğrencilere mehterhâne görevli sâzendegân haricinde, dışardan bazı mûsikîşinasların da ders vermiş olabileceğini söylemektedir. Sanal, IV. Sultan Mehmet döneminde nefir muallimi ve hânende Recep Çelebi'nin evinde câriyelere mûsikî dersi verdiğini gözler önüne seren belgelerin, aynı kişinin mehterhânedeki nefir (boru) dersi vermiş olabileceğini de göstermekte olduğunu beyan etmiştir. (Sanal, 1964)

MEVLEVİHÂNELERDE MÜZİK EĞİTİMİ

Türk düşünce ve sanat dünyasına önemli katkılar sağlayan , Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler, Osmanlı müzik hayatının en önemli kaynaklarından birini teşkil

etmiştir. Mevlevî târikinin temsil ettiği tasavvufî din anlayışı tüm insanlığın olduğu gibi birçok Avrupalının da dikkatini çekmiş, Pierro Dela Valle (17. y.y başı), Lady Mary Wortley Montagu (18. y.y. başı) ve Carsten Niebuhr (18. y.y. sonu) gibi dönemin Avrupalı entelektüelleri ziyaretlerini kaleme almış ve ayrıca tuallerine yansıtılmışlardır. Batı dünyasına bakıldığında bu ilginin günümüzde de eksilmeden devam ettiği göze çarpmaktadır. Rûmî'nin (Hazreti Mevlâna'nın) şiirleri günümüzde pek çok batı diline çevrilerek okunmakta ve A.B.D 'de en çok satan kitaplar arasında yer almaktadır. (Feldman, 2010). Bu ilgede Mevlâna'nın öğretilerinin yanı sıra sema ve musîkînin de önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır. Mevlevîlikte mûsikînin önemini anlamak için mevlevî mukâbelesinin icrâsına bakmak kâfidir, zira semâ ve mûsikî mukâbelesinin en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Hz. Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'inde yer alan aşağıdaki mısralar onun mûsikîye bakışını gözler önüne sermektedir:

“İki telli, üç telli sazlarla her gün canınızı besleyin gitsin” (Mevlâna, Divan-ı Kebir, VI).

“Rebabın şu dosdoğru sesi ister Türk olsun ister Rum ülkesinden, ister Arap, aşıkça onun dilincidir, onun dilidir.” (Mevlâna, Divân-ı Kebîr, VI).

Daha evvelde belirttiğimiz gibi kuruluşundan itibaren ritüellerinde mûsikîye önemli bir yer veren mevlevî tarikatı dinî mûsikîmizin önemli formlarından olan “Mevlevî Ayinin” oluşmasına olanak sağlamıştır. Abdülbâkî Gölpinarlı, XVII. asra kadar âyin repertuarının Hüseyinî, Dügâh ve Pençgâh makamlarında üç eserden mürekkep olduğunu belirtmiştir. Gölpinarlı ayrıca beste-yi kâdîm olarak anılan ve tam mukâbeleye göre bestelenmiş bu eserlerin Hz. Mevlâna veya Sultan Veled tarafından bestelendiğine dair söylentiler olduğunu belirtmiştir. (Gölpinarlı, 1983).

Bu üç eserle başlayan âyin repertuarı ilerleyen yüzyıllarda mevlevî tarikatına mensup sanatçıların yaptıkları bestelerle her an biraz daha çoğalmış ve içinde birçok şaheser bulunduran koca bir külliyyât halini almıştır. Başta ayinler olmak üzere mevlevî ritüellerinin pek çoğunda yer alan müzikal unsur tarikat için de mûsikîşinaslardan oluşan bir zümre oluşmasına sebebiyet vermiş ve bu zümreye yetişmiş insan temin etmek amacıyla Mevlevîhânelerde, mevlevîliğin adap ve erkânının yanı sıra mûsikî eğitimi de verilmiştir. Şimdi verilen bu eğitim hakkında kısaca bilgi verelim:

Meşk sisteminin benimsendiği öğretim metodu hoca merkezliydi ve tekrara dayalı bir süreci izlemekteydi. İcrâya dayalı bu eğitim sisteminin yanı sıra öğrenciye teorik bilgilerde verilmekteydi. Bu sayede her öğrenci kendi hocasının tavrını kazanmakta ve böylece mevlevî tarikatına özgü icrâ tavrının devamlılığı sağlanmakta idi. Müzik eğitimi mevlevîhânelerin hücre adı verilen sınıflarında ve mukabelelerin yapıldığı semahane veriliyordu. (Başer, 2006). Ayrıca Rauf Yekta Bey “Esâtiz-i Elhân” adlı eserinde meşk ve derslerin havanın güzel olduğu yaz aylarında açık havada ve kahvehanelerde yapıldığını da belirtmektedir. (Yekta, 1900).

Klâsik eğitim ve terbiyemetotlarının hemen hepsinin uygulandığı mevlevîhânelerde eğitim programı öğrencilerin ve hocanın alaka ve becerilerine göre belirlenmekteydi. Dervişler birikimlerine göre belirli kademelere ayrılır ve kendi branşlarında eğitimlerine devam ederlerdi. (Yöndemli, 2007). Bu branşlardan olan hânende ve sâzende gruplarına dahil olan öğrenciler gerekli beceri ve bilgiyi kazanmalarının mutrib heyetine katılırlardı. Başlangıçta sadece kudüm, rebab ve neyden oluşan müzik topluluğuna XVII. y.y.'dan itibaren ud, keman, kanun, santur, tanbur, kemençe, girift hatta zamanla piyano ve viyolonselde katılmıştır. Ancak

Abdülbâkî Gölpınarlı piyano ve viyolonselini sadece birkaç mukabelede kullandığını belirtmiştir.(Gölpınarlı, 1983). Mûsikî hocalarının maaşlarimevlevîhânelerin bağlı buldukları vakıflar tarafından ödenmekteydi. Görevi herhangi bir nedenle biten mûsikîşinasın yerine uygun görülen başka biri atanmaktaydı. Aşağıdaki belge vefat eden bir dâirezenin yerine bir mûsikîşinasın alınması ile alakalıdır:

“Devletlü, inâyetlü, semâhatlü efendim, sultânım hazretlerinin hâk-i pâ-yı şerîflerine rûy-ı ubûdiyyet-mâlîde ve cebin-i rikkiyyet-fersûde kılındıktan sora ma ‘rûz-bende-i dîrîne oldur ki:

Mahmiye-i Konya'da âsûde makbûl-i bârgâhdâ Kayyûmî Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî –kuddise sirruhu'l-azîz-in âsitâne-i şerîfeleri evkâfi mahsulünden almak üzere yevmî dört akçe vazife ile hânende ve yevmî iki akçe vazife ile dâire-zen olan Dervîş Mehmed ibn-i Dervîş Hasan fevt olup yeri hâlî ve cihetleri mahlûle ve hidmeti mu ‘attal olmağla yeri işbu bâ ‘is-i rakrak Dervîş Mustafa Mevlevî kulları her vechile mahal ve müstehak ve enseb ve elyak olmağın kendüye tevcîh olunup yedine müceddeden berât-ı âlî-şân sadaka buyurulmak ricasına arz-ı şerîfleri ihsân buyurulmak bâbında ol ki vâkî-i hâldir pâye-i serîr-i a'lâya i'lâm ve inhâ olundu. Bâkî emr u fermân der-i adâlet-ünvânındır.

Hurrire: Fi'l-yevmi'l-hâmîs min-şehri Zi'l-ka'deti'ş-şerîfe li-sene seb'a ve işrîn ve mi'ete ve elf [5 Zilkâde 1127/2 Aralık 1715].

*bende
Bayram ibn-i Hazret-i
Mevlânâ
el-Mütevellî li'l-vakfi'l-
mezbûr
hâlâ. ”*

(BOA, 76/3770)

[Devletli, yardımsever ve cömert sultanımın şerefli eşiğine kulluk yüzümü sürdükten sonra âcizlerinin arzu şudur:

Konya şehrinde mevcut Kayyumî Hazret-i Mevlânâ (Allahu Teâlâ sırrını takdis etsin) dergâhı evkâfi mahsulünden almak üzere günlük dört akçe maaş ile hânendelik ve günlük iki akçe maaş ile dâire-zenlik görevini icrâ eden Dervîş Hasan'ın oğlu Dervîş Mehmed vefât edince onun boş olan yerine her bakımdan en lâyük ve en münasip ve ehil ve en uygun olan Dervîş Mustafa Mevlevî tayin edildiğinden; kendisine yeni bir berât-ı âlî-şân verilmesi için yüce huzurlarına bu arıza takdim olundu.

Bu hususta gereken yapılması sizin adaletli makamınıza aittir.

Yazıldığı tarih: 5 Zilkâde 1127/2 Aralık 1715.

*bende
Bayram ibn-i Hazret-i
Mevlânâ
Vakfın şimdiki mütevellisi]⁵*

⁵

Sadeleştirmeler hakkında not: Çalışmamızda yapılan metin sadeleştirmeleri “[]” (köşeli parantez) arasına arasına alınarak verilmiştir. Sadeleştirmeler metnin durumuna göre bazen metnin ana yapısı değiştirilmeden kelimelerin yanına günümüz Türkçesi karşılıkları verilerek bazende yukarıdaki örnekte olduğu gibi tüm metin sadeleştirilerek yapılmıştır. Tam metin

Safiyuddin Urmevî'den intikal eden ses sistemi esasları ve nazariyatının temel alındığı müzik eğitimi müfredatının yanı sıra ,mevlevî dedelerinin yaptığı çeşitli nazariyat kitapları da eğitim tarihi açısından önemli kaynaklardır. Bu çalışmaların başlıcaları Abdülbaki Nasır Dede (Aksu, 1998), Nâyî Osman Dede (Erguner, 1991), Celalettin Dede, Atâullah Dede ve Hüseyin Fahrettin Dede (Rauf Yekta ve Suphi Ezgi'nin tamamladığı çalışmalar) tarafından yapılmıştır. Daha sonra Rauf Yekta, Suphi Ezgi ve daha pek çok müzikologun yaptığı çalışmaların temeli bu eserlerle atılmıştır.

Türk Müziği'nin üzerinde mevlevîliğin büyük etkisi bulunmaktadır. Osmanlı dönemindeki en önemli bestekâr ve müzik adamlarının pek çoğu mevlevîhânelerde yetişmişlerdir. Mevlevîhânelerin dönem müzik eğitimi açısından önemini Şeyh'ülislam Es'ad Efendi'nin "Atrâb'ül Âsârda" Derviş Ömer hakkında bilgi verirken kullandığı şu ifâdelerden anlamak mümkündür:

"İlmi edvârı şiir ve mûsikînin yegâne mercii olan urefâ-yı mevleviyyeden telemmuz ederek vâsıl-ı rütbe-yi üstâdiyet olmuştur"

(Mûsiki ilmini şiir ve mûsikînin tek başvurulacak yeri olan mevlevî bilginlerinden öğrenerek üstâdlık rütbesine erişmiştir.)" (Behar, 2006)

Tanzimatın ilanından evvel ki süreçte Enderûn'dan sonra müzik eğitiminin sistematik olarak verildiği en önemli kurum Mevlevîhâneler olmuştur. Bunda Hz. Mevlâna'nın müzik ve semaya olan muhabbetinin büyük önemi vardır. Mevlâna Allah ve din düşüncesini müziğin etkileyici ifade biçimiyle güçlendirmiştir. (Düzgüner, 2007)

Eğitimi ihtiyaç kavramı çerçevesinde açıklamış olan Hz. Mevlâna, eğitimin insan üzerindeki olumlu etkilerini sürekli olarak vurgulamıştır. Eğitimin merkezine insan faktörünü koyan Hz. Mevlâna, bir eğitimcide bulunması gereken özellikleri ise şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Eğitimci İlahî aşka sahip olmalıdır
- 2- Eğitimci gönül ehli olmalıdır.
- 3- Eğitimci olgunlaştırıcı olmalıdır
- 4- Eğitimci yumuşak kalpli olmalıdır
- 5- Aydınlatıcı olmalıdır
- 6- Meslek sevgisine sahip olmalıdır.
- 7- Mesleki bilgiye sahip olmalıdır
- 8- Rehber olmalıdır
- 9- Yüceltici olmalıdır
- 10- Sabırlı olmalıdır.
- 11- Eğitimci affedici olmalıdır. (Özdemir, 2007)

Yukarıda da belirttiğimiz üzere mevlevîhâneler dinî birer kurum olmalarının yanı sıra içerisinde pek çok değişik branşta eğitim faaliyetleri yürütülen birer eğitim kurumudur. Bu eğitim sonucunda ortaya çıkan kültürel birikim ülke geneline dağılan mevlevîhânelerle tüm Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Bu eğitim branşlarının en mühimlerinden olan müzik tedrisâtı da sürekli olarak mevlevîhâneler bünyesinde kendine yer bulmuş bu sayede müzik kültürünün tüm yurda yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Cem Behar'ın,

"Atrâb'ül Âsârda "Derviş Kasım Efendi'nin anlatıldığı bölümden yaptığı şu alıntı da mevlevîhânelerin, müzik sanatımıza yaptığı katkıyı net bir şekilde gözler önüne serilmektedir:

sadeleştirmelerde devrin resmi evraklarında kullanılan "terkîbler" kelime kelime çevirilmemiş günümüzde kullanılan aynı anlamı karşılayan kalıplar verilerek sadeleştirilmiştir.

Fenni mûsikîyi çeşmesar-ı râhik-i irfân olan hânîkâh-ı mevleviyeden ahz eylemiştir.

(Mûsikî sanatını bilginin tatlı şerbetinin çeşme başları olan Mevlevî dergâhlarından almışlardır) (Behar, 2006)

MUSİKA-İ HÜMÂYÛN'DA MÜZİK EĞİTİMİ

III. Selim'in Yeniçeri ocağından ayrı olarak kurduğu askeri birliğin eğitimi için Fransa'dan getirttiği subaylar, bu birliğe bir boru takımı dahil etmişlerdir. Askeri müzik tarihimizin batı tarzında ilk musika oluşturma girişimi olarak bu takımın kurulması gösterilebilir. (Sevengil, 1970). Ancak bu girişim sadece mezkur birlik içerisinde sınırlı kalmış, ordu ve devlet teşkilatının geneline yayılamamıştır. II. Mahmut (1808-1839) döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından (1826) yerine kurulan ordu için yeni bir askeri müzik bölümüne ihtiyaç duyulmuş ve Musika-i Hümâyûn kurulmuştur.

Çalışmalara 1827 yılında başlanmış, müzisyen ihtiyacını karşılamak amacı ile Enderûn'dan yetenekli gençler seçilerek batı çalgıları öğretilmeye başlanmıştır. Bu eğitim önce Türk hocalar tarafından verilmeye çalışılmış ancak müspet sonuçlar alınamaması üzerine bandonun eğitimlik ve şeflik görevine Fransız Mösyö Manguel getirilmiştir. Manguel'in ardından yerine İtalyan Guiseppa Donizetti tayin edilmiştir (1828). İtalyan bestekârın göreve başlaması ile Musika-i Hümâyûn'da ilk ciddi eğitim faaliyetide başlamıştır. Donizetti ilk olarak bandoyu oluşturan müzisyenlerin çoğunun bildiği Hamparsum notasını öğrendi. Ardından bu nota sistemindeki seslerin batı müziğindeki karşılıklarını gösteren bir çizelge hazırladı. Portenin öğretilmesinin ardından bu çizelge yardımı ile öğrencilerine batı müziği nota sistemini öğretti. Bu sistem günümüzde kullanılan batı müziği nota sisteminin ülkemizdeki ilk uygulamasıdır. Ardından enstrümanicrâsı ile ilgili problemleri çözme yoluna gitti ve icrâyaya dayalı bir eğitim sistemi geliştirdi. Padişahın önüne en kısa zamanda icrâ kabiliyeti gelişmiş bir bando ile çıkma isteği, eğitim sistemini bu yönde şekillendirmesine sebep oldu. Eğitim, nota öğretimi ve basitleştirilmiş İtalyan armonisi eğitimi ile sınırlı kaldı, yirminci yüzyılın başlarına kadar bu durum böyle devam etti. (Gazimihal, 1955).

Zamanla öğretim kadrosuna yerli ve yabancı öğretmenler eklenerek Musika-i Hümâyûn'daki eğitim faaliyetine devam edildi. Yurt dışından gelen mûsikî üstatları ve Musika'dan yetişen öğretmenler çalgı eğitimi vermeye devam etti. Eğitim faaliyeti ilk kurulduğu yıllarda şu anda İstanbul Teknik Üniversitesine ait olan Taşkılla binasında yapılmakta idi, ardından bu faaliyete Çırağan Sarayı müştemilatında bulunan Musika binasında devam edildi.

Eğitim süresince öğrencilere müzik derslerinin yanı sıra farklı konularda derslerde verilmekteydi. Bunlar Fransızca, Farsça, Yazı (Hüsn-ü hatt) ve Arapça'ydı. Osmanlı arşivi Hazine-i Hassa Defterleri 00542 numarada kayıtlı Musika-i Hümâyûn maaş defterindeki bazı öğretmenlerin isimleri şunlardır: Kuatel Paşa (Guatelli Paşa): Mirliva, (Muallim-i Evvel), Dusep Bey (Kaymakam Muallim), Rossini Bey (Muallim), Paskovallı Bey (Muallim), Mehmet Takiuddin Bey, Farisi Hocası, Musa Kazım Efendi (Arapça Muallimi), Nuri Efendi (Kıraat Hocası), Rıza efendi (Yazı Hocası), Şefik Ağa (Kemançe Muallimi). (BOA, 00542). Tüm bu yeniliklere rağmen II.

Meşrutiyete kadar geçen süreçte Musika-i Hümayûn'un eğitim sistemi temel olarak hala usta çırak ilişkisine dayanmaktaydı. Saffet Bey bu sistemi şöyle anlatmaktadır:

“ Her acemi, bir ustanın nezâretine bırakılır, bu yolda çalışmış talebeden orkestra ve bando için genç eleman temin edilirdi. Bunlar pratikten başka teori ile de meşgul edilirdi. İlk hocalar İtalyanlardı; ben sonradan imkân nispetinde Fransız ekolü dairesinde çalıştırdım.” (Gazimihal, s. 115).

Donizetti Paşa, Guatelli Paşa, Arenda Bey'in şeflik dönemlerinde yukarıda belirttiğimiz şekilde devam eden eğitim, II. Meşrutiyet'in ardından Saffet (Atabinen), Zati (Arca) ve Zeki (Üngör) Bey'lerin şeflik dönemlerinde daha kurallı ve sistemli bir hal almıştır. Ancak bu dönemde de Musika-i Hümayûn tam manası ile bir konservatuar görüntüsüne kavuşmamıştır. Saffet Bey'in Musika şefi olmasının ardından eğitimde yeni ve daha ciddi bir dönem başlıyordu. Musika'da mevcut olan eğitimin eksiklerinden haberdar olan Saffet Bey, bunları gidermek amacı ile çalışmalara başladı. Bu dönemde yayınlanan nizamnâmelerle öğrenci alımı ve terfi gibi konular kurallara bağlı hale geldi.

Musika'ya alınan öğrenciler müziğe önce bir kırıklı saz ile başlıyor ardından yetenekleri doğrultusunda değişik sazlara yönlendiriliyordu. Kendi sazları hususunda özenli ve disiplinli bir eğitim alan öğrencilere ayrıca bono, müzik nazariyatı, piyano, keman, armoni, müzik imlası ve müzik tarihi dersleri veriliyordu. Saffet Bey'in bando şefliğine atanmasının ardından bandonun kuruluşundan beri uygulanan İtalyan metodu terk edilerek Fransız metoduna geçildi. Saffet Bey, bandonun orkestra disiplinine doğru gelişmesi için çaba gösterdi ve bandonun senfoni repertuarını arttırdı. (Aksoy, 1985).

Bir başka önemli gelişmede öğrencilerin mezuniyetlerinin ardından bando ve orkestrada da eğitim sürecinin devam etmesi oldu. Bu eğitim sistemi şöyle işliyordu. Beş sınıfa ayrılan müzisyenler en alt sınıf olan 5. Sınıftan Musika'ya girdikten sonra, başlarında bulunan kısım muallimleri eşliğinde eğitime devam ediyor, bu sınıfta zorunlu hizmet süresini tamamladıktan sonra bir üst sınıfa dahil olmak için sınava giriyorlardı. Sınavlar belirli bir program dahilinde yapılıyordu. Şuray-ı Devlet Tanzimat Dairesinin 30184-20 numaralı nizamnamesine göre bu program şu şekilde idi:

Musikâ-i Hümayûn İmtihan Programı

1-Beşinci sınıfa kabul imtihanı

Evvelen [ilk olarak] saz talimine mahsus kitaplardan müntehab [seçilmiş] bir parçanın çalınması, sâniyen [ikinciolarak] taliblerin hiç görmedikleri bir parçanın çalınması.

Bu imtihanda üss-i mizan [başarılı sayılmak için gerekli olan minimum puan] altıdır.

2-Dördüncü sınıfa terfi imtihanı

Evvelen saz talimine mahsus kitaplardan müntehab bir parçanın çalınması, sâniyen ufak eserlerden müntehab bir parçanın çalınması sâlisen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması. Bu imtihanda üss-i mizan yedidir.

3-Üçüncü Sınıf Terfi İmtihani

Evvelen etütlerden veya büyük parçalardan bir eserin çalınması, sâniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması, Sâlisen[üçüncü olarak]istiktâb-ı mûsikî [dikte] bu imtihanda üss-i mizansekizdir.

4-İkinci Sınıf Terfi İmtihani

Evvelen üçüncü sınıfa terfi imtihanınındakilerin fevkinde [üst seviyesinde] olmak üzere etütlerden veya büyük parçalardan bir eserin çalınması, sâniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması sâlisen istiktâb-ı mûsikî bu imtihanda üss-i mizan dokuzdur.

5-Birinci Sınıf Terfi İmtihani

Evvelen ikinci sınıfa terfi, imtihanındakilerin fevkinde olmak üzere etütlerden veya büyük parçalardan bir eserin çalınması, sâniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması sâlisen istiktâb-ı mûsikî bu imtihanda üss-i mizan ondur.

6-Kısım Muallimliğine Geçiş İmtihani

Evvelen Konçertolardan müntehab bir parçanın çalınması, sâniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması sâlisen istiktâb-ı Mûsikî, Râbian[dördüncü olarak]transpozisyon, hamisen [beşinci olarak] ilm-i ahenge [Armoni] dâir malumat. Bu imtihan da üss-i mizan on beştir.

7-Muallim Muavinliğine Terfi İmtihani

Evvelen Konçertolardan müntehab bir parçanın çalınması, sâniyen taliblerin hiç görmedikleri bir eserin çalınması, sâlisen istiktâb-ı mûsikî, râbian transpozisyon, hâmisen bando veya orkestra için yazılmamış bir eserin bando veya orkestrada aranje edilmesi, sâdisen[altıncı olarak]ilm-i âhenge dair malumat-ı mükemmele[üst düzey bilgi]. Bu imtihanda üss-i mizan ondokuzdur.(BOA, 22-20).

Musika-i Hümâyûn'a ayırdığımız bölüme son vermeden evvel Osmanlı döneminde açılan ancak çok kısa sürelerde hizmet veren iki Musika okulu hakkında bilgi vermek istiyoruz.Arşiv belgelerinden bu okulların ilkinin Sultan II. Mahmut döneminde kurulduğunu anlamaktayız. Başbakanlık Osmanlı Arşivi envanterinde bulunan C.as 11039 nolu evrakta harb okulu ile beraber bir askeri Musika okulunun kurulmasına karar verildiği görülmektedir. (BOA, 11039) Üsküdar Doğancılar kurulan bu okulun ne kadar hizmet verdiği ile ilgili elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak daha sonraki dönemlere ait kayırlarda rastladığımız "Üsküdar Doğancılardaki eski musika okulu" gibi bazı tabirler bu okulun en azından bir süreliğine hizmet verdiğini göstermektedir.

Müstakil bir Musika okulu kurulması yolundaki ikinci girişim Sultan Abdülaziz döneminde yapılmıştır. Devrin Musika-i Hümâyûn üyelerinden olan Takiyyüddin Mehmet Bey bu okulun 1282 Kanun-sânisin 15'inci(27 Ocak 1867) günü açıldığını belirtmiş bu okula musikadan yetmiş beş kişisini atandığını belirtmiştir. Okulun kuruluş amacı ve işleyişi hakkında da bilgiler veren Takiyyüddin Mehmet Bey, okulun kuruluş amacınınMusikaya kayıt olan yeni personele okuma yazma öğretmek ve mûsikî alanında aldığı derslerle amelî ve nazarî donanımını arttırdıktan sonra Musikaya dâhil olmalarını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gümüşsuyu Kışlası

dahilinde açılan ve Musika-i Hümayûn Mektep-i İdâdisi adı ile anılan bu okula Musika-i Hümayûndan pek çok kişinin giderek dersler verdiğini yazmıştır. Takiyyüddin Mehmet Bey son olarak bu okulun 1284 yılı Kanun-ı evvelinde[Aralık 1868/ Ocak 1869] kapatıldığını belirtmiştir. (Takiyyüddin, vrk .54)

Bu mektep hakkında arşiv kayıtları da bulunmaktadır. Aynı dönemlere ait bir kayıt Musika mektebini ilgâ edilmesi sebebiyle mektep üyelerine verilen tâyinatlara hazineye devredildiği yazılmaktadır. (BOA, 883/ 53)

OSMANLI'NIN İLK RESMİ MÜZİK OKULU DÂRÜLELHAN'DA MÜZİK EĞİTİMİ

Mâarif-i Umûmiye Nezâreti tarafından 1 Ocak 1917 tarihinde açılan okul Türkiye'nin ilk resmi müzik okuludur. Okulun yönetmeliğini Yusuf Ziya Paşa başkanlığındaki mûsikî encümeni hazırlamıştır. (Yönetmeliğin günümüz Türkçesine çevirisi için bkz. Nazmi Özalp, Türk Mûsikîsi Tarihi, MEB Yayınları, İstanbul 2000, c. I, s.69. Yönetmeliğin yazılma aşamasından önce Abdülkadir Töre'nin Maarif Nezâreti'ne verilmek üzere hazırladığı tasarı metni de çok önemlidir). Nağmeler evi anlamına gelen Dârülelhan (Dârülelhan ismi okulun fahri başkanı olan Ziya Paşa tarafından konmuştur). I. Dünya Savaşı devam ettiği yıllarda kurulmuş olması doğal olarak okulun verimliliğini etkilemiş ve bu kurum sınırlı maddi imkânlarla çalışılabilmektedir. Dârülelhan'da ağırlıklı olarak Türk müziği eğitimi verilmiş ayrıca Batı müziği dersleri de okutulmuştur. Dârülelhan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 22 Ocak 1927 tarihinde aldığı karar ile kapatılmıştır.

Öğrenim süresi bir yıl hazırlık olmak üzere toplam beş yıl olarak belirlenmiştir. (Dârülelhan Şuunu, 1825). Birinci sınıftan itibaren bölümlere ayrılan öğrencilere nazariyat, solfej, enstrüman bilgisi, müzik tarihi ve kompozisyon gibi derslerin yanı sıra icrâ dersleri de ayrı olarak verilmekteydi. Verilen enstrüman dersleri şu şekilde sıralanmaktadır.

Türk Müziği: Ney, Tanbur, Kemeçe, Keman, Ud, Kanun ve Santur.

Batı Müziği: Piyano, Viyolonsel ve Flüt. (Özalp, 2000).

Dârülelhan'dan günümüze kalan pek çok belge bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan "Dârülelhan eğitim programı" konumuzla alakalı olması sebebiyle günümüz yazısına aktarılmış ve makalemize dahil edilmiştir:

Dârülelhan Programı:

Birinci Sınıf

1. *Mebhâs-i savtdan mâlumat-ı evveliye (Ses ilmine giriş):*

2. *(Mûsikî Hurufu: Nota): Nota'nın tarz-ı tahriri (yazım şekli) ve kıra'atı [okunması] ve mûsikî hurufu [müzik harfleri] anahatları ile (Gam natürk) ve (Gam modere) tarifâtı [tarifleri] ve Osmanlı mûsikîsinde müsta'mel [kullanılmış olan- kullanılan] perdelerin esâmisi (isimleri) ile çarıyek (çeyrek) sesler hakkında mâlumat-ı kâfiyye [yeterli bilgi]*

3. *Darb ve mûsikî usûl ve evzân [vezinler] ta'rifâtı ve mûsikî hurûfununsûret-i tatbiki, sofyan, düyek, ağır-düyek, çifte sofyan, aksak, ağır-aksak, yürük semâî, vals, evfer, devr-i hindî, devr-i revan vezinlerinin [usullerinin]⁶ tatbikât-ı ameliyesi [uygulamalı olarak tatbik edilmesi].*

⁶ Vezn kelimesinin karşılığı olarak sözlükte "tartım" kelimesi verilmektedir ancak biz Türk müsikisindeki kullanımını düşünerek usûl olarak çevirdik.

4. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif.

5. Mûsikî tarih-i umûmiyesinden mâlûmat-ı evveliyeye. [Genel müzik tarihi hakkında başlangıç düzeyinde bilgiler]

6. Sazlar için birinci sene (Mûsikî emsilesi[müzik örnekleri]: metod)

İkinci Sınıf

1. Mebhâs-i savtdan malumat-ı mütemmîme [ses ilmi hakkında tamamlayıcı bilgiler].

2. Makâmât-ı esâsiye [ana makamlar] ve münferiat(teferruatı) hakkında mâlûmat-ı kâmile [eksiksiz bilgiler], makâmâtın (Mûsiki hurufu: Nota) ile tarz-ı tahriri.

3. Çifte Düyek, Çenber, Fahte, Devr-i kebir, Berehşan⁷ evzanı ile bunların heyet-i mecmuasından [bir araya gelmelerinden] teşekkül eden (zencir) vezni ve (evsad, frençin, lenkfahte, fer hafif, nimsâkil, muhammes, nim devir) evzânının tatbikatı amelîyyesi ve mûsikî hurufu ile tarz-ı tahrir ve kıraatları.

4. (Kübra: Majör) (Suğra: Minör) kavâidi [kaideleri] ve (armoni) mebdâisi[başlangıcı], (koro) anahtarları sinâât-ı te'lif: (bestekârlık) hakkında mâlûmat-ı evveliyeye.

5. Tarih-i umumî mûsikîden mâlûmat-ı mufassala. [genel müzik tarihinden kapsamlı bilgi]

6. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif

7. Sazlar için ikinci sene (Mûsiki emsilesi[müzik örnekleri]: metod)

Üçüncü Sınıf

1. Mebhas-i savtdan mâlûmat-ı mükemmeliyye ve alât-ı mahsusa [enstrümanlarla] ile tatbikât-ı fenniye[müzik ilminin tatbik edilmesi].

2. Darbeyn remel, sâkil, hâvi, darb-ı fetih vezinlerinin tatbikât-ı amelîyyesi.

3. Muhtelif anahtarlar ile mûsikî kıraatı ve anahtarların alaturka mûsikîye sûret-i tatbiki.

4. Armoni hakkında mâlûmat-ı mütemmîme.

5. (Sinâât-ı te'lif: bestekârlık) kavâidi [kuralları].

6. Mufassal mûsikî tarihi umumîyyesi ve teracim-i ahval (müzisyen biyografileri).

7. İlâhiyat ve Âyin-i Şerif.

8. Sazlar için üçüncü sene (Mûsikî emsilesi: metod)

Dördüncü Sınıf

1. Üç sene zarfında ta'lim olunan mûsikî evzanı[vezinleri] ile te'lifat [eserler besteleme].

2. Mûsikî tarih-i umûmiyesi hakkında mâlûmat ve tedkikat-ı mükemmele [Genel müzik tarihi hakkında mükemmel bilgiler ve incelemeler]

3. (Sinâât-ı te'lif: bestekârlık) hakkında malumat-ı mufassala[kapsamlı bilgiler]

4. (Armoni) hakkında malumat-ı mufassala

5. Sazlar için dördüncü sene (mûsikî emsilesi: metod) ve ikmal.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CEMİYETLER VE MÜZİK OKULLARI

II. Meşrutiyetin ilanından sonra devrin önde gelen mûsikîşinaslarının bir araya gelerek açtıkları mûsikî cemiyetleridönemin müzik eğitim merkezleri olmuştur. Bu

⁷ Berehşan olarak yazılmıştır ancak kastedilen Bereşandır.

cemiyetlerin en mühimleri şunlardır:Dârü'l Mûsikî-i Osmani, Üsküdar Mûsikî Cemiyeti, Dârülfeyz-i Mûsikî, Dârüttaalim-i Mûsikî, Mûsikî-i Osmani Mektebi. Gülşen-i Mûsikî, Şark Mûsikî Cemiyeti(Öztuna, 1969).

Cemiyetlerde Verilen Müzik Eğitimi: Birçoğu iyi eğitim görmüş müzisyenler tarafından kurulan cemiyetlerde, temel eğitim prensibi olarak, meşk ve nota eğitiminin birlikte verilmesi benimsenmişti. Öğrenci bir taraftan solfej ve nazariyat dersleri ile yetiştiriliyor bir taraftan da yapılan meşklerle icrâ gücünün ve tavrının gelişmesi sağlanıyordu. Örneğin Mûsikî-i Osmani'de öğrencilere solfej, nazariyat, çalgı ve usul dersleri veriliyor bunun dışında her hafta salı ve cuma günleri toplu olarak meşk yapılıyordu.Konuyla ilgili olarak Cem Behar (2006) 1919 yılına ait *Dârü'l Feyz-i Mûsikî* cemiyetinin konser programının cemiyeti tanıtan bölümünden şu alıntıyı yapmıştır:

"Muallimler tarafından mübtedi (yeni başlayanlar) dersleri verilmektedir. Gerek Zukur (Erkekler), Gerek İnas (Kadınlar) mükemmel notası olup da fasıllara iştirak edecek hale gelmek üzere ayrıca meşk ve fasl-ı umumi dersleri dahi vardır."(Behar, 2006).

Cemiyetler tarafından izlenen nota ve meşk eğitiminin bir arada yürütülmesi metodu, hem meşk sisteminin menfi bir sonucu olan eserlerin unutulması sorununu ortadan kaldırmış, hem de meşkin tavır ve icrâ üzerinde yarattığı olumlu etkinin sürmesini sağlamıştır. Ayrıca verilen düzenli konserlerle öğrencilerin profesyonel müzik yaşantısına adım atması da sağlanmıştır. Bu açılardan bakıldığında günümüz Türk Müziği Eğitim sistemi açısından prototip olabilecek bu sistem zamanla unutulmuş ve milli bir müzik eğitim metodu oluşturma konusunda sağlayabileceği katkılar göz ardı edilmiştir.

İLK KONSERVATUAR (DÂRÜLBEDÂYİ)

İstanbul Şehremanetinin girişimi ile 1914 yılında kurulan Dârülbedayi tiyatro ve mûsikî bölümlerinden oluşmaktaydı. Tiyatro bölümünün başına ünlü Fransız sanat adamı Andre Antoine getirilmiş, müzik bölümünün idaresi ise Ali Rıfat Bey'e (Çağatay) verilmiştir. Müzik bölümünde Türk ve Batı Müziği'nin birlikte ele alınması prensibi benimsenmiştir. Türk ve Batı Müziği alanında kısa bir süre eğitim veren kuruluşun mûsikî şubesi savaş şartları nedeni ile 1916 yılında kapanmış, akademik müzik eğitimi çalışmaları 1917'de Maarif Nezâreti tarafından açılan Dârülelhan'da devam etmiştir.Bu okul aynı zamanda Osmanlı da kurulan ilk müstakil mûsikî okuludur.

OKULLARDA MÜZİK EĞİTİMİ

Tanzimat'ın ilanından sonra Türkçe eğitim veren modern okullar kurulmaya başlandı. Bunlardan bazıları şunlardır: Dârümuallimin (1847) Ziraat Mektebi (1847), Baytar Mektebi (1859), Mekteb-i Mülkiye (1859), Orman Mektebi (1860), Mekteb-i Sultanî(1868) , Dârümuallimat Ayrıca kadınlara eğitim vermek amacı ile İnas Rüştiyeleri açıldı. (Ortaylı, 2009).

Bu okulların bazılarında müzik eğitimi verilmeye başlandı. Örneğin Mektebi Sultânî Nizamnamesinin dördüncü maddesinde tahsil olunacak fûnûn (fenler) şunlardır başlığı altında 14. sırada mûsikî dersi yer almaktadır. (Düster, 1872).

1869 yılında yayınlanan Maarif Umum Nizamnamesi getirdiği yenilikler ve koyduğu kurallar ile Osmanlı'da eğitimin düzenlenmesine önemli katkılar sağladı. Bu nizamnâmede müzik dersi de bazı okulların eğitim programına devlet eliyle eklendi. Yirminci madde de kız rüştiyelerinde okutulan dersler bölümünde müzik “ mecburi değildir” ibaresi yer almaktadır. Yetmiş beşinci maddede Dârümuallimat'ın sıbyân şubesi dersleri içinde ve takip eden maddederüştiyeşubesi dersleri içinde müzik yer almaktadır. Nizamnâmenin yayınlanmasının ardından adı geçen okullarda müzik derslerine başlanmıştır. Henüz müzik öğretmeni yetiştirecek kurumların devlet bünyesinde bulunmamasından dolayı bazı okullarda müziğe yeteneği olan mezun öğrenciler müzik öğretmeni olarak atanmış, bazılarında ise öğretmen bulunamadığından dersler yapılamamıştır. Dârül Muallimat'a yapılan müzik öğretmeni ataması ile ilgili sunduğumuz şu vesika bu duruma örnektir:

Bab-ı Âliye

Maarif Nizamnamesinde mûnderic [içinde bulunan] ders cetveli iktizasınca [gereğince] Dârümuallimat talibatına [öğrencilerine] mûsikî fenni talimi [müzik ilmi hususunda eğitim vermek] dahi lazımeden [gerekli] olduğuna ve talibat-ı mezbureden [yukarıda adı geçen talebelerden] Refika Hanım 'ın fenn-i mezkuru [adı geçen ilmi] ta'lim ve tefhime [öğretmek ve açıklamaya] liyâkat ve kifayeti lede 'l-ımtihan tebeyyün eylediğine [imtihan esnasında anlaşılmasına] binaen seksen dokuz senesi maarif bütçesinin altıncı faslının üçüncü maddesinde muharrer mebalîğden tesviye olunmak üzere [yazılmış meblağlardan ödenmek üzere] mumaileyhanın [adı geçen şahsın] sene-i merkume [belirtilen senenin] Ağustos'u iptidasından [başından] itibaren şehri [aylık] iki yüz elli kuruş maaşla mûsikî muallimeliğine ta'ini tezekkür ve tensip [konuşulmuş ve onaylanmış] bulunduğu meclisi maariften ba mazbata [mazbata ile] ifade olunmuş olmasıyla muvafık-ı emr u irade-i aliye-yi cenâb-ı vekalet-penahî buyrulduğu halde maliye nezâret celilesine havale-i maslahat buyrulması babında ve her halde emr u ferman. [Yüksek makamlarınız⁸ tarafından konuyla alakalı bir resmi yazı düzenlenmesi uygun görülürse konunun maliye bakanlığına sevk edilmesi hususunda emirleriniz beklenmektedir]

23- Cemaziyelevvel-90 / 9-Temmuz- 89(BOA, 17-130)

Ayrıca bu okullarda batı müziği eğitimi vermek amacıyla bulunması gereken enstrümanlar temin edilmeye başlanmıştı:

Dârümuallimat Müdürlüğüne

Nizamnâme iktizâsınca talibata mûsikî fenninin dahi talimi icap edeceğinden Dârü'l Muallimat için me'a mesârif [masraflar dahil] kırk iki adet Osmanlı lirasına mübaya olunup [satın alınıp] gönderilen piyanonun mektebin eşya defterine kaydı ile hüsn-i muhafazasına himmet olunması [itinalı bir şekilde muhafaza edilmesi hususu gayret gösterilmesi] siyakında [şeklinde veya hususunda] terkim-i tezkire-i hâlisîye ibtidar olundu [bu son derece iyi niyetli tezkirenin düzenlenmesine cesaret buyruldu]. (BOA, 12-04).

⁸ Vekâlet-penâh kelimesi “pâdişahın vekili” ya da “sığınılacak yer” manalarına gelmektedir. Bu belgede padişahın vekili anlamı ile kullanılmaktadır. Ancak yazının bütünlüğü düşünülerek “yüksek makamlarınız” şeklinde çevrilmiştir

Bu okullardan başka bazı okullarda da müzik eğitimi verilmiştir. Bunlardan ilk akla gelenler Dârüşşafaka, Dârülaceze Mektebi ve Sanayi Mektebi'dir. Dârüşşafaka'da 1876 yılından itibaren Zekai Dede tarafından temel olarak meşk sistemine dayanan bir eğitim verilmiş, 1895 yılında ölümünün ardından eğitime oğlu Ahmet Irsoydevam etmiştir. Türkiye'nin ilk halk mektebi Dârüşşafaka adlı eserde müzik eğitiminin veriliş biçimi ile alakalı şu izahat vardır:

“Dârüşşafaka'ya her sene yeni talebe alındığı zaman bunlar bir araya getirilerek kendilerine bir şey ve ez cümle bir süre-i Kuraniyye okutulur ve sesleri iyi olanlarla mûsikî kabiliyet-i bedeniyyesi görülenler tefrîk edilip yalnız bunlara mûsikî dersi gösterilirdi. Yani Dârüşşafaka'da mûsikî tedarisatı ibtidalarda umumi değil bu suretle hususi idi.” (İzzet, Esat, Nuri, Kami, 1927).

II. Meşrûtiyet'in ardından müzik dersleri tüm okullarda müfredatın bir parçası olmuştu. Mekatib-i İbtidaiye kanunu ile İbtidâ-i Mekteplere (ilkokullara) “gına” adı ile müzik dersi girmiş, bir öğretmen ve bir dersaneli mekteplerde Sabah ve Öğleden sonra sınıfa girer iken ve Perşembe akşamları; altı öğretmen ve altı dersaneli okullarda her sınıf için haftada bir saat olmak üzere müzik dersi yapılması karara bağlanmıştı.

1913 yılı Sultani Programına göre müzik dersi, altı, yedi ve sekizinci sınıflarda haftada bir saat yapılıyordu. İnas (kadınlar) Sultanisi 1913- 1914 yılı programında ibtidaiye bölümünde (1,2,3,4 ve 5'inci sınıflar) her sınıfta haftada iki saat, aynı mektebin tali kısmında (6, 7, 8)'inci sınıflarında iki saat müzik dersi yapılıyordu. 1920'li yılların başlarına kadar okullarda imkân nispetinde Batı ve Türk müziği eğitimi beraber verilmeye çalışıldı. Nota öğretimine devam edilirken meşkten de vazgeçilmeyerek ikisimetot da dengeli olarak verilmeye çalışıldı. 1926'dan itibaren ortaokul ve liselerde Batı müziği eğitimi esas alan bir müfredatı belirlenerek dersler zorunlu hale getirildi. (Ergün, 1996).

Bulgular ve Sonuç

Çalışmamız sonucunda 19. Yüzyıl sonlarına kadar formel bir hal alamasa da Osmanlı Devleti genelinde özel ve kurumsal olarak mûsikî eğitimi verildiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi olan sarayda görev alacak neferâtın ve devlet yöneticilerin yetiştirilmesi amacı ile kurulmuş bir eğitim kurumu olarak tanımlayabileceğimiz Enderûn-ı Hümâyûnda düzenli olarak mûsikî eğitimi verilmesi Osmanlı devletinde mûsikî eğitime önem verildiğini göstermektedir.

Tarihi kaynaklar mûsikî eğitimi verilen bir diğer kurumun Mehterhâneler olduğunu göstermektedir. Anadolu şehirlerine ve İstanbul'un çeşitli semtlerine yayılan mehterhâneler birçok mûsikîşinasın istihdam edilmesini sağlamış ve bu kurumlarda sürekli olarak mûsikî eğitimi verilmiştir.

Çalışmamızda değindiğimiz bir başka mûsikî eğitim kurumu ise mevlevîhânelerdir. Ülke geneline yayılmış olan tekkeler mûsikîşinasların yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Mûsikî tarihimizin tek mûsikîşinaslar tezkiresi olan Atrâb'ül Âsârda ismi bulunan müzisyenlerin önemli bir kısmının tekke müntesiplerinden oluşması bu durumu gözler önüne sermektedir. (Behar, 2006) Ülke sathına yayılmış bu tasavvufî eğitim merkezlerinin mûsikî eğitimi açısından en önemlisi şüphesiz ki mevlevîhânelerdir. Çalışmamızda mevlevîhânelerde var olan mûsikî eğitimi hakkında

bilgiler verilmiş ayrıca bu mûsikî ve eğitim faaliyetlerinin devlet tarafından desteklendiği arşiv belgeleri ile gözler önüne serilmiştir.⁹

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti yeni bir mûsikî kurumu ile tanışmıştır. Bu kurum ilgâ edilen mehterhânenin yerine kurulan Mûsikâ-i Hümâyûn'dur. Çalışmamızda bu kurumda var olan mûsikî hayatı hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Bu kurum özellikle Batı müziği alanında birçok önemli müzisyenin yetişmesine olanak sağlaması açısından son derece önemlidir. Ancak Musika-i Hümâyûn içinden formel bir askerî okul oluşturma çabalarının uzun vadeli sonuçlar vermemesi mûsikîmiz için önemli bir şansın elden kaçırılması olarak yorumlanabilir. Zira böyle bir okulun, cumhuriyet yıllarında açılan ilk formelmûsikî okullarından çok evvel açılmış olacağından Türkiye'nin müzik birikimine önemli katkılar sağlayacağı aşîkârdır. II. Mahmut ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde müstakil Musika okulları açılmış ancak bu okullar çok kısa süre faaliyet gösterebilmiştir.

Osmanlı devletinde Türk mûsikîsinin formel olarak öğretildiği ilk kurum olarak Dârülelhan gösterilebilir. Çalışmamızda bu kurumun ders müfredatı ayrıntıları ile sunulmuştur. Bu müfredat bize Dârülelhanda günümüzdeki pek çok eğitim kurumunda bile zor rastlayacağımız düzeyde bir eğitim verildiğini göstermektedir. Mûsikî tarihinden, dinî mûsikî eğitimine, bestekârlık eğitiminden, nazarî eğitime kadar çok geniş bir yelpazede gerçekleştirilen bu programın iyi incelenmesi halinde günümüz Türk mûsikîsi eğitimi müfredâtına önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz.

Osmanlı devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan diğer bir mûsikî eğitimi kurumu türü ise mûsikî cemiyetleridir. Bu dönemde çok sayıda mûsikî cemiyeti kurulmuştur ancak bunların hepsinden bu makalede bahsetmek mümkün olamayacağından en önemli olanları çalışmamıza dahil dilmıştır. Metin içerisinde de bahsettiğimiz gibi bu kurumlarda verilen eğitimin en önemli özelliği notaya dayalı müzik eğitimi ve meşk siteminin bir arada verilmesidir. Dârülelhanda da temel prensip olarak bu sistemin kabul edildiği bilinmektedir.

Bu eğitim metodunun günümüz mûsikî eğitimine sağlayabileceği olası faydalardan bahsetmeden evvel meşk sistemi hakkında kısaca bilgi verelim:

Yılmaz Öztuna "meşk" kelimesini bir örneği taklit etmek suretiyle öğrenmek ve öğretmek olarak açıklamıştır. Öztuna mûsikî eğitiminde kullanılan meşk yoluyla öğrenme sitemini ise şu şekilde açıklamaktadır.

"Mûsikîde meşk bir üstad tarafından mûsikî eserinin tadrîcen çalınması ve okunması suretiyle talebeye öğretilmesi ve talebe tarafından öğrenilmesi demektir"(Öztuna, 2000).

Nuri Özcan, tarihi süreçte meşk sistemi ile eğitimin nasıl verildiğini şu şekilde açıklamaktadır:

"Eser geçme tabirinin kullanıldığı meşkte mûsikî eserleri hoca tarafından seslendirilir, talebeye usulüyle birlikte bölüm bölüm veya bütünüyle defalarca tekrar edilerek ezberletilirdi."(Özcan, 2004)

⁹

Yukarıda bahsettiğimiz mûsikî eğitimi verilen kurumların üçünde eğitim meşk usulü ile verilmekteydi. Meşk usulü Osmanlı mûsikî eğitiminde temel bir unsur olduğundan ilerleyen kısımlarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Yukarıda anlamından ve uygulanış sisteminden kısaca bahsettiğimiz meşk sisteminin Dârülelhanda ve Osmanlı devletinin son döneminde kurulan mûsikî cemiyetlerinde olduğu gibi nota eğitimiyle birlikte uygulanmasının günümüzde cârî olan Türk mûsikî eğitimine önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz. Şimdi kısaca bu konuya değinelim:

Meşkin günümüzde eleştirilen iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi eser intikalinde yaşanan problemler, diğeri ise pedagojik zaafıdır. Yüzyıllar boyunca nota olmaksızın meşke dayalı olarak sürdürülen müzik eğitiminin, eserlerin sağlıklı olarak gelecek nesillere aktarılması hususunda önemli sakıncalar doğurduğu yadsınamaz bir gerçektir. Repertuvar ve teknik konuların ayrı birer unsur olarak düşünülmeyle, eserlerin öğretilmesi esnasında birlikte verilmesi ise pedagojik bir hata olarak görülmekte ve eleştirilmektedir. Enstrümantal icrânın sözlü eserlere bağımlı kalması da başka bir eleştiri konusudur. (Behar, 1998). Bu eleştirileri görmezden gelmek hata olur, ancak eser intikali dışındaki konular meşkten ziyâde Osmanlı Müziği'nin yapısal özellikleri ilgilidir. Örneğin repertuvarımızda yer alan yüksek tekniğe ve ses genişliğine sahip saz eserlerinin bir çoğunun Osmanlı döneminde bestelenmemesi meşk ile bağdaştırılmamalıdır. Ayrıca teknik konuların repertuvar derslerinden ayrı olarak verilmesine getirilen eleştiri günümüz modern eğitim sistemi düşünülerek ortaya atılan bir eleştiridir.

Repertuvar intikali zaman içinde sadece notaya dayalı bir şekil alınca icrâ üslûbu önemsenmemeye başlanmış bu yüzden tavır zenginliği kaybolmuştur. Günümüzde yapılan icrâlara dikkat edildiğinde erkek ve kadın solistlerin, eserleri hemen hemen aynı üslûpta okudukları görülmektedir. Yapılan nağme süslemeleri neredeyse birbirinin aynıdır. Sadece notaya dayalı eser geçme ve yeterince dinlememe icrâcıda bir tavır eksikliği meydana getirmektedir. Temelde sağlam bir icrâ üslûbu olmayınca, okuyucu seslendirdiği farklı müzik türlerinin etkisinde kalarak geleneksel icrâdan uzaklaşmaktadır. Bu durum saz icrâsı için de geçerlidir. Yirminci yüzyılın başlarında yapılan kayıtlar dinlendiğinde üslûp farklılıkları gayet iyi anlaşılmaktadır.

Günümüz konservatuarlarında ve mûsikî eğitim merkezlerinde meşk sistemi ve nota eğitiminin nispeten birlikte uygulandığı söylenebilir. Ancak bu iki öğretim sisteminin tam manasıyla harmanlanması ile oluşturulabilecek yeni bir eğitim sisteminin geliştirilmesi için deney ve gözleme dayalı çeşitli bilimsel çalışmalar yapılması elzemdir. Bu çalışmalar neticesinde ortaya çıkan verilerden hareketle oluşturulacak yeni bir mûsikî eğitim sisteminin, Türk müzik eğitim ekolünün oluşturulmasında önemli katkılar sağlayacağına şüphe yoktur.

Çalışmamızda değindiğimiz bir başka konuda Osmanlı mekteplerinde verilen mûsikî eğitimidir. Makalemizde okullarda verilen mûsikî eğitime kısaca değinilmiştir.

Makalemizde 1869 yılında yayınlanan Maarif Nizâmnamesinde yer alan mûsikî dersleri ile ilgili maddeler verilmiştir. Bu nizâmnamede yer alan bazı maddelerde kız okullarında ve dönemin kız öğretmen okulu olan Dârümuallimatta mûsikî dersinin seçmeli ders olarak verildiği görülmektedir. Bu durum bize, 19. Yüzyılda kadınlara verilen müzik eğitiminin devlet eliyle harem dışına taşındığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, İ. (2003), Türk Müsikîsi'nde Enderûn'un Yeri ve Önemi, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, s. 63-67.
- Akkutay, Ü. (1984). *Enderûn Mektebi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, B. (1985). Tanzimattan Cumhuriyete Müsikî. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, s. 1205-1235.
- Aksu, F. A. (1998). *Abdûlbaki Nasır Dede ve Tedkik ü Tahkik, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başer, F. A. (2006). Tahrir ü Tahririyye Işığında Mevlvî Ayini Formu. *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyumu*. Konya: Rumi Yayınları.
- Baykal, İ. H. (1953). *Enderûn Mektebi Tarihi*. İstanbul: Fatih Derneği Neşriyatı.
- Behar, C. (2006). *Aşk Olmazsa Meşk Olmaz*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislam'ın Müziği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ufki, Ali. (2002). *Albert Bobovious ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları; Topkapı Sarayı'nda Yaşam. (Ali Berktaş, çev.)* İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Boztaş, F. (2009). *XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Tabl ve Alem Mehteri Teşkilatı*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, K. (2001). *Geçmişten Günümüze En Canlı Kültür Mirasımız Şanlı Mehter*. İstanbul: Can Matbaacılık.
- Duru, N. F. (2010). Mevlvî Şairlerde Ney Metaforu. *Uluslararası Mevlâna Sempozyumu*, s. 359, İstanbul: Mas Mabaası.
- Düstur. (1872). *Mektebi Sultani Nizamnamesi*. Matbaay-ı Âmire.
- Düzgüner, S. (2007). Mevlvî Ayin Müsikî'si ve Mevlvî Sema Ayininin Psikolojik Etkileri. *Mevlâna Mevlevîlik Sempozyumu*. c. II. s. 203, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erguner, S. (1991). *Kutbi Nâyî Osman Dede, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Feldman, W. (2010). Mysticism Memory and History In The Mevlvî Ayini. *Uluslararası Mevlâna Sempozyumu*, c. III, s. 1209, İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Gazimihal, M. R. (1927). Dârü'l Eytamlar ve Müsikî İstikbalimiz. *Millet Mecmuası*, c. IX (108), s. 1738-1740.
- Gazimihal, M. R. (1955). *Türk Askeri Mızıkaları Tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi.
- Kanca, Ş. F. (12-09-2010, 18:30). www.musigi-dunya.az/new-added.asp?action:print&text385. www.musikidunyasi.com.
- Mehmetİzzet, Mehmet Es'ad, Osman Nuri, Ali Kâmi. (1927). *Dârüşşafaka, Türkiye'de İlk Halk Mektebi Cemiyet-i Tedirisiye-i İslâmiye*. İstanbul: Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.
- Mevlâna. (2007). *Divan-ı Kebir*. (A. Gölpınarlı, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Miller, B. (1941). *The Palace Scholl Muhammad The Conqueror*. Massachusetts: Harward University Press.
- Ortaylı, İ. (2009). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özalp, N. (2000). *Türk Müsikîsi Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Özcan, N. (1993). Mehter. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 28, s. 546-549.
- Özcan, N. (2004). Meşk, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 29, s. 394-395
- Özdemir, Ş. (2007). Mevlâna'nın Eğitimci Kişiliği. *Uluslararası Mevlâna Mevlevîlik Sempozyumu*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Öztuna, Y. (1969). Dârül Taalim-i Mûsikî. *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, c.1, s. 153.
- Öztuna, Y. (2000). Meşk, *Türk Mûsikî'si Kavram ve Terimleri, Ansiklopesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 250.
- Sanal, H (1964). *Mehter Mûsikîsi (Bestekâr Mehterler- Mehter Havaları)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sevengil, R. A. (1970). *Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: MEB Basımevi.
- Takiyüddin Mehmet Emin Ali. (Tarihsiz). *Musika-i Hümayûn Tarihi*. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları K. 001124.
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. II, s. 455-477.
- Tezbaşarı, A. (1975). *Mehter Tarihi Teşkilatı ve Marşları*. İstanbul: Berksoy Basımevi.
- Türkmen, M. N. (2007). *Osmanlıda Askeri Müzik Mehter*. İstanbul: Avk Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977, Ocak). Osmanlılar Zamanında Saraylarda Mûsikî Hayatı. *Belleten*, sy. 161, s. 79-134.
- Yekta, R. (1900). *Esatiz-i elhân*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Yöndemli, Fuat. (2007) *Mevlevîlikte Sema ve Mûsikî*, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 13-1002.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalih, 13-1328.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbn'ül Emin Saray Mesalihi, 13-1329.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 13-1331.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 13-1332.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 13-133.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 7-692.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'ül Emin Saray Mesalihi, 8-794.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. İbnü'l Emin Saray Mesalihi, 11-084.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Topkapı Sarayı Müze Arşivi Defterleri, 9623.
- Başbakalık Osmanlı Arşivi*. Cevdet Askeriyye, 11039
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Cevdet Evkaf, 76-3770.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Hazine-i Hassa Defterleri. 00542.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Hazine-i Hassa Evrak Odası, 116-61.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Hazine-i Hassa Muhasebât Kalemi, 883/ 53.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Dosya Usulu İradeler Tasnifi, 22-20.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Dosya Usulu İradeler Tasnifi, 22-2.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi, 17-130.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*. Maarif Vekaleti Mektubi Kalemi. 12-04.

Ek1: Dârüelhan Müfredât Programı

دارالاطحانه برخطه
برخطه صنف

آیدی دیوان عابون
۴۹۹

۱ معینه صوتیه معلومات اولیه .
 ۲ (موسیقی هرودی : نوط) نك طرز تحریر و قرائت و موسیقی هرودی اماختار لریم (عالم نوزك) و (غلام مودره) تعریفاً و قشاق
 موسیقیه و سئل برده لك اسمیه ایلم هاریدك سله حقت معلومات كافیه .
 ۳ مذب و موسیقیه اصول داوازه تعریفاً و موسیقی هرودك صورت تطبیق ، صوفیاه ، دویك ، آغید دویك ، حقه صوفیاه ، افصانه
 آغید افصانه ، آفصانه صحن ، بیرون صحن ، والس ، اوز ، دویكده ، دور و ایه و زینر نك تطبیقاً عمیه .
 ۴ الیای و آیه شریف .
 ۵ موسیقی تاریخ عمیه معلومات اولیه .
 ۶ ساز لر ایچینه بجه سنه (موسیقی اندلس : متور) .

بجه صنف

۱ معینه صوتیه معلومات قمر .
 ۲ مقامیه اساسیه و منفرد حقه معلوله عامه ، مقاماتك (موسیقی هرودی : نوط) ایله طرز تحریریه .
 ۳ حقه دویك ، جبر ، فاخته ، دو كیبر ، برهان اوز ایلم بوزك هضاه عمیه سنه نكدا ایچ (زنجیر) و زلف و (اوسلا ، زنجیه ، نك فاخته
 فرخ حقیف ، ترم قیل ، محض ، نیم دور) اوزانك تطبیقاً عمیه و موسیقی هرودی ایلم طرز تحریر و قرائتیه .
 ۴ (كره = مائور) (صغری = مغور) قواعده و (آرئوف) باریك (قاورد) اماختار لری و (صناعت تألیف = بته طاریم)
 حقه معلومات اولیه .
 ۵ تاریخ عمیه موسیقیه معلومات مفصل
 ۶ الیای و آیه شریف
 ۷ ساز لر ایچینه بجه سنه (موسیقی اندلس = متور) .

بجه صنف

۱ معینه صوتیه معلومات مكد و آدك موصوفه ایله تطبیقات قیه .
 ۲ صریه ، رمل ، تقیل ، قادی ، ضد قیچ و زینر نك تطبیقاً عمیه .
 ۳ صنف اماختار لر موسیقی قرائت و اماختار لك الاترد موسیقی صورت تطبیق .
 ۴ آئوفی حقه معلومات قمر .
 ۵ (صناعت تألیف = بته طاریم) قواعده .
 ۶ مفصل موسیقی تاریخ عمیه و زاجم حوال .
 ۷ الیای و آیه شریف .
 ۸ ساز لر ایچینه بجه سنه (موسیقی اندلس = متور) .

در خطه صنف

۱ اوجیه طرز قده نغایم اولیه موسیقی اوزار ایله تألیفات .
 ۲ موسیقی تاریخ عمیه حقه معلومات و در قیقه مكد .
 ۳ (صناعت تألیف = بته طاریم) حقه معلومات مفصله .
 ۴ (آرئوف) حقه معلومات مفصله .
 ۵ ساز لر ایچینه بجه سنه (موسیقی اندلس : متور) و اكحال .

4

Ek2: Musika-i Hümayûn İmtihan Programı:

اولیٰ صنفه کما یقول المتحابین علی

بسی صنفه قبول متحابی

اولیٰ سار تعلیم مخصوصه کما یدرہ متحب بریا یدیک حیاس، تانیاً و فانیاً یدیک
هیج کور مدلهدی بریا یدیک حیاس
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ سار تعلیم مخصوصه کما یدرہ متحب بریا یدیک حیاس، تانیاً و فانیاً یدرہ
متحب بریا یدیک حیاس، تانیاً یدیک هیج کور مدلهدی بریا یدیک حیاس
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ نه تودرونه ویا جوک یا یدرله بریا یدیک حیاس، تانیاً یدیک هیج
کور مدلهدی بریا یدیک حیاس، تانیاً استکتاب موسیقی
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ اوی صنفه رفیع متحابی کما یدر فوئده اوله و زره نه تودرونه ویا
جوک یا یدرله بریا یدیک حیاس، تانیاً یدیک هیج کور مدلهدی بریا یدیک حیاس،
تانیاً استکتاب موسیقی
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ اوی صنفه رفیع متحابی کما یدر فوئده اوله و زره نه تودرونه ویا جوک یا یدرله
بریا یدیک حیاس، تانیاً یدیک هیج کور مدلهدی بریا یدیک حیاس، تانیاً استکتاب موسیقی
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ کما یدر فوئده اوله و زره نه تودرونه ویا جوک یا یدرله
بریا یدیک حیاس، تانیاً استکتاب موسیقی، ایفا انجوسویه، خاماً
علم الکنه لیه معلومات
بواقعی اسه فیله یدیک

دربی صنفه رفیع متحابی

اولیٰ کما یدر فوئده اوله و زره نه تودرونه ویا جوک یا یدرله
بریا یدیک حیاس، تانیاً یدیک هیج کور مدلهدی بریا یدیک
حیاس، تانیاً استکتاب موسیقی ایفا انجوسویه، خاماً باندو ویا اوسیه
اکیه یا یدرله بریا یدیک باندو ویا اوسیه، الاثره آیشی، ساوا علم الکنه لیه
معلومات
بواقعی اسه فیله یدیک